

II

MUZEUL “ASTRA”

ȘI

CULTURA TRADIȚIONALĂ A SATULUI CONTEMPORAN.

CONCEPTUL DE “MUSEUM VIVUM”

SATUL ROMÂNESC ÎN TRANZIȚIE ȘI MUZEUL “ASTRA”

(Recuperarea conștiinței proprii identități etnoculturale)

Dr. Corneliu Bucur

1. Pentru satul românesc, comunismul a însemnat condamnarea la moarte a ultimelor sale testimonii materiale și spirituale aparținând unei culturi și civilizații de sorginte medievală, conservatoare ale unor structuri socio-economice și ale unui patrimoniu cultural ale căror origini, facies cultural și tipologii coboară până în antichitatea daco-romană și chiar dincolo de ea, în latene-ul geto-dacic, probând reminiscențe ale primelor comunități sedentar agrare din epoca neolitică.

Exproprierea și comunizarea pământului, animalelor, atelajelor și utilajelor agricole au provocat desrădăcinarea populației active din satele românești, într-o proporție covârșitoare, și un exod masiv spre orașele, condamnate, ele însele, să primească și să asimileze cohorte de muncitori, agrarieni și păstori, forestieri și pescari, deveniți peste noapte “proletariat industrial”.

Navetismul, la rândul său, a transformat satele – odinioară adevărați stupi efervescenti, producători de “miere”- în simple “dormitoare” și reședințe ocazionale (la sfârșit de săptămână), ale celor chemați să dea o mână de ajutor la o economie rurală devenită de minimă subzistență, cu sustrageri ilicite masive din producția vegetală cooperatistă, impuse de inconsistența și insuficiența propriilor resurse alimentare, la limita inferioară a condiției existențiale.

Între acest marasm economic și social, intensificat an de an, pe măsura destructurării tuturor sistemelor unei vieți comunitare tradiționale, de o coeziune și forță participativ-globală a membrilor comunității rurale absolut impresionantă, până în 1945/48, a compromis, fundamental, întreg patrimoniul cultural-tradițional al satelor noastre.

Ritualurile socio-culturale, de esență, cu conținut și cu mesaj religios, au fost incriminate și agresate de o impozantă agentură a “propagandei ateismului la sate”. Întreg programul educațional în școli a fost subordonat ideologiei materialismului istoric, a “internaționalismului proletar”, condamnându-se orice fel de tradiții culturale, expresie a “înapoierii culturale sau a mentalităților burghezo-moșierești”.

Au scăpat din acest “război ideologic” doar exponanții folclorului popular (ludic, muzical, artistic, meșteșugăresc) pervertit și alterat, și el, de “noile creații socialiste” și aservit nevoilor de reprezentare, de protocol și spectacol ditirambic, întru preaslăvirea “victoriei socialismului” și, din anul 1971, pentru slăvirea “genialului cârmaci”, a dictatorului Ceaușescu.

Soarta educației naționale și chiar comunitar-locale sau familiale, în sprijinul valorilor tradiției, a sentimentului de responsabilitate în fața națiunii și a generațiilor viitoare pentru conservarea propriului

patrimoniu, revine, de regulă, unor spirite aculturale, unor venetici (străini de localitate), unui corp didactic nici el educat în spirul acestor valori.

2. În aceste condiții, patrimoniul cultural a fost abandonat, înstrăinat, vândut sau distrus.

O soartă specială au avut-o instalațiile de industrie populară (mori, pive, dârste, uleiște, poverne, fierăstraie, șteampuri etc.), proprietarii acestor străvechi stabilimente industriale fiind declarați "chiaburi", deportați în Banat sau Dobrogea, ori condamnați și trimiși să "edifice Canalul". Efectele au fost o disoluție rapidă a acestor valori economice, reprezentative și în plan cultural.

Pe fondul "emancipării economice și sociale" (în nici un caz culturale), interiorul locuințelor sătești se modifică radical, locul mobilierului robust, rezistent, din cherestea de zeci sau sute de ani, adeseori ornat, sculptat sau pictat, fiind luat de mobilierul modern din "pal" (rumeguș presat) lăcuit, melaminat, strălucitor, deloc rezistent și nici atât de confortabil. "Moda" își spune decisiv cuvântul, condamnând la moarte sau la înstrăinare tot ce este "vechi".

Muzeele, colecționarii privați, negustorii intermediari, misiții (cel mai adeseori țigani și cortorari) strâng, colecționează, culeg și intermediază, nu arareori înstrăinează, "tot": mobilier, instrumentar casnic sau gospodăresc, ceramică, sticlărie, icoane și xilogravuri, piese de port popular, țesături, cusături, broderie populară, podoabe etc. etc.

Populația satelor asistă impasibilă sau colaborează la aceste devastări culturale ale satului de valorile tradiționale, fără nici un regret, cu sentimentul că se pierde definitiv acel sistem de valori care a circumscris și a definit un mod de viață revolut, un stil de viață abandonat, un orizont cultural opus.

Cercetătorii etnografii și muzeografii sunt întâmpinați, în periegezele și cercetările lor locale, cu invariabilul răspuns: "și de la noi s-o dus o casă bătrână la muzeul satului din ...", "și la noi o fost o moară tare veche, de o luat-o și o dus-o la muzău"; "am avut dară, cum să nu avem și noi, oale și taiere din cele vechi, icoane pe doi păreți în casă, da o vinit niște oameni de la oraș care ne-o dat blide din cele noi și icoane de hârtie, puse sub geam, tare faine, și noi am fost bucuroși să le dăm pe ale vechi"; "am avut, de toate lucrurile cele vechi de la moșu, de la ai bătrâni, da mi le-o cerut popa (sau doctoru, sau de la primărie) și le-am dat, ducă-se pe pustii"; "cum să nu fi fost, domnule dragă, dapăi cine mai ține amu în casă urături de-ălea, că să spăriau pruncii ai mici de sfinții ai urăți din icoane"; "am avut icoane din cele pe sticlă, da s-o spart și le-am prăpădit".

Așadar "s-o dus", "le-am dat", "mi le-o luat", "s-o prăpădit", oricare ar fi variantele folosite, ideea exprimată este aceeași: exproprierea culturală, abandonarea, risipirea lucrurilor valoroase de odinioară, distrugerea lor.

3. A venit și revoluția antidictatorială și anticomunistă. Pentru toți muzeografii și cercetătorii din sistemul valorilor culturii populare, problema care se punea era cea de a reeduca populația satelor în spiritul conservării și prezervării propriilor valori cultural-tradiționale, deopotrivă obiectuale și vivante, obiectivul fundamental fiind recuperarea sistemului de valori ce definesc propria identitate cultural-tradițională a fiecărei comunități locale, regionale sau zonal etnografice, și în final, într-o adevărată sinteză, națională.

La început, totul părea de domeniul absurdului, o ineptie culturală, un act don-quițotesco. Atunci când vorbeam cu colegii din alte muzee (mai ales cele cu cea mai mare vechime), stârneam controverse puternice, ironii, zâmbete lăturalnice, comentarii ironice.

Ne-am hotărât să atacăm "baricada adversă" singuri, fără nici un alt arsenal (de argumente) decât propriul nostru patrimoniu, propria noastră construcție muzeală. Începutul l-a constituit invitarea meșteșugarilor-artiști populari din toată țara la un adevărat târg național (inițiativa datează din anul 1986). Succesul a fost gradual, permanent în creștere, iar astăzi el este de notorietate națională și internațională. Au urmat, după 1990, înființarea Asociației Creatorilor Populari din România (ca o fundație de tip ONG), apoi a Academiei Artelor Tradiționale (conceput ca forum-ul național superior al valorilor individuale superlative din perimetrul culturii, civilizației și artei populare tradiționale), în sfârșit, organizarea Olimpiadei Naționale a Meșteșugurilor Artistice (la nivelul Ministerului Educației Naționale), o competiție națională pentru copiii satelor românești, în domeniul artelor populare de tradiție.

Toate împreună au reprezentat, prin reunirea lor într-un sistem coerent, la nivelele de reprezentare, de acțiune -cu valoare comercială și educațională- și de mediatizare, la scară națională, programul "Muzeului ASTRA"- Sibiu, privind consolidarea, reactivarea, catalizarea și transmiterea către tinerele generații a activităților de creație cultural-artistică și recunoașterea publică a importanței naționale a culturii noastre folclorice.

Au urmat numeroasele acțiuni de prezentare internațională, prin deplasarea interpreților folclorului nostru muzical și ludic, ca și a meșteșugarilor artizani populari, în numeroase țări din Occidentul și Orientul Europei și mai recent, în vara lui '99, în capitala SUA, la "Smithsonian Folk-live Festival". Notorietatea lor națională a devenit internațională, iar valoarea creațiilor și artei interpretării lor, pașaport de liberă circulație internațională.

Cultura și arta populară românească s-a "mobilizat" cel dintâi și s-a "integrat", cu un uriaș succes, în toate structurile euro-atlantice.

Au urmat, în atenția noastră, locuitorii satelor de origine a monumentelor și valorilor excepționale, transferate în Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului.

Rând pe rând, oaspeți de seamă ai Muzeului Civilizație Populare Tradiționale au fost exponenții comunităților rurale din Rășinari, Săliște, Sibiel și Cacova (jud. Sibiu), Bezded (jud. Sălaj), Straja (jud. Suceava), Avran Iancu, Stănești și Goești (jud. Alba), Săpânța și Botiza (jud. Maramureș), Tulgheș (jud. Harghita) ș.a., care au traversat aceeași experiență culturală inedită, participând la același ritual "de inițiere": slujba religioasă la bisericuța de lemn din Bezded (localnicii din satul care ne-a donat biserică au participat la sfințirea bisericii), vizitarea, cu ghidaj special, a întregului muzeu, popas îndelung, cu o dezbatere temeinică, la monumentul din satul sau comuna lor (invitații insistând asupra lucrurilor nereprezentate, a erorilor de expunere comise, a absențelor inadmisibile din recuzita gospodăriei sau a monumentului de tehnică populară), sugestiile de optimizare a expunerii fiind cele mai competente sfaturi primite de muzeografi.

Finalul l-a constituit, de fiecare dată, o reacție impresionantă, stupefiantă, exaltată, a oaspeților. Era urnarea firească a revelației valorii și importanței monumentelor aduse din satul lor –comune, deci fără nici o relevanță specială în percepția lor, în sistemul lor de valori exponențiale, în cel mai mare, mai reprezentativ, mai acoperitor tematic, mai modern organizat, mai sistematizat științific și mai armonios integrat în peisaj, muzeu în aer liber din România. Spectacolul artistic (jocul popular în stilul horei satului sau spectacolul "sui generis" dat de oaspeți pe scena de spectacole din amfiteatrul în aer liber al muzeului) a încununat șirul de manifestări ocazionale de vizitarea muzeului de către "oamenii locului", al "tuturor locurilor" din care provin monumentele transferate în muzeu. Transformarea lor este miraculoasă ! La întoarcerea lor în satul de origine, le povestesc celor rămași acasă, despre "minunea din Dumbrava Sibiului", care este, cu adevărat, "o Dumbravă Minunată", cu un puternic sentiment de mândrie că au și ei ceva reprezentativ pentru satul lor, acolo, în Muzeul Țării,

Psihologia lor s-a schimbat cu totul. În locul maximei "și de la noi s-o dus", "și de la noi o luat", acum ei gândesc "apăi dacă astea sunt niște valori, lucruri importante pentru domnii cei cu multă carte, apăi trebuie să ne ostenim să le dăm și noi mai multă importanță și să le cinstim cum se cuvine".

Și urmările nu s-au lăsat mult timp așteptate: prin școală (copiii), prin biserică (enoriașii), prin Primărie (sătenii), cei ce nu au fost întâia oară la muzeu au dorit să vină.

Muzeul a continuat asediul informațional: în fiecare sat sau comună din care avem reprezentate monumente, în muzeu, s-au trimis în dar (la școală, pentru bibliotecă, la Primărie pentru oficialități), ghidul-catalog al muzeului, care prezintă, distinct, fiecare monument din muzeu, încadrat tematic în categoria fenomenologică pe care o reprezintă. Cei doritori, dascălii școlii, pot prezenta, pe baza acestei lucrări, în mod amănunțit, valoarea și importanța bunurilor lor în "muzeul țării".

Și nu ne-am oprit aici. Au urmat o serie de articole de prezentare succesivă a tuturor monumentele aduse din satele și comunele fiecărui județ, în presa județeană din toată țara, stimulând mândria sătenilor de a-și vedea patrimoniul lor laudat "la ziar".

În etapa următoare, prin studioul propriu de film etno-muzeal și antropologic, intenționăm să realizăm filme video pentru toate studiourile de televiziune locale, care să prezinte, pentru telespectatorii județului, valorile locale teaurizate în muzeul sibian.

Această "terapie intensivă" pentru reconsiderarea valorilor reprezentative în planul definirii etno-identității are deja rezultate spectaculoase. Lansarea competiției etno-folclorice după modelul Festivalului folcloric internațional, organizat de Institutul Smithsonian în capitala SUA, Washington DC (la care România a fost invitată și a participat în vara anului '99). Festivalul național folcloric de la Sibiu, cu începere din toamna anul 2001 va avea menirea să întărească, în toate comunitățile rurale din România, responsabilitatea pentru păstrarea activă a tradițiilor culturale, pentru cultivarea la un nivel superior de prețuire și reprezentare a tuturor "tezaurelor umane vii" (concept universal lansat în 1989 de UNESCO, prin generalizarea unei experiențe unice, cea a legiferării în Japonia a protecției, la cel mai înalt nivel național, a magiștrilor artefactori ai națiunii).

Prin întreg acest pachet de programe educaționale, în planul recuperării conștiinței valorilor etno-identitare, Muzeul "ASTRA" demonstrează, cu prisosință, că și-a însușit și aplică admirabil îndemnul cu adevărat testamentar, al lui Grigore Antipa (1927), potrivit căruia scopul muzeelor, oricare le-ar fi profilul sau colecțiile, nu poate fi altul decât "știința, cultura, educația"

Intrând în secolul XXI și în mileniul III, instituția muzeală și-a înnoit fundamental scopul și mesajul, demolând mitul secular al fetișismului obiectual.

Iar Muzeul "ASTRA" din Sibiu a dovedit, în plus, că poate, că știe cum să-și depășească funcțiile clasice și manifestările vetuste "intra muros", devenind una dintre cele mai importante, active și ofensive instituții culturale, o adevărată cariatidă a edificiului culturii naționale moderne, capabile să contribuie la edificarea unei conștiințe moderne privitoare la valoarea propriului patrimoniu și a vocației acestuia de a se defini ca parte a patrimoniului cultural european și universal.

THE ROMANIAN VILLAGE IN TRANSITION AND "ASTRA" MUSEUM

SUMMARY

"ASTRA" Museum tries to retrieve the conscience of ethno cultural identity of the village inhabitants, whose monuments are restored in the Open Air Museum.

The communist systems and its policy to expropriate and communalize led to the alienation and "uprooting" of those who created civilization goods and values and the results of their work.

On such conditions the cultural patrimony was abandoned, alienated, sold or destroyed. The conscience of rural inhabitants recorded this situation as a "loss" of their goods and values even of those that meantime were restored and conserved by museums.

The museal patrimony is considered as a motivated argument of the recovery process. On different ways the village inhabitants in transition are faced with this patrimony and they are involved in improving the ways of exhibiting the patrimony according to new social, political and cultural context.

The proposed aim of the museum is achieved: the village inhabitants are aware of the patrimony that is still their and represents them.

Foto 1: Locuitori din Sibiel (jud. Sibiu) în vizită în Muzeul în Aer Liber "ASTRA" (1998).
Inhabitants from Sibiel (Sibiu county) visiting The ASTRA Open Air Museum (1998).

Foto 2: Locuitori din Topârcea (jud. Sibiu) participând la sărbătorirea obiceiului "Boul înștruțat" în Muzeul în Aer Liber "ASTRA".
Inhabitants from Topârcea (Sibiu county) participating at the celebration of the "Adorned ox" custom, in The ASTRA Open Air Museums.

Foto 3: Locuitori din Topârcea (jud. Sibiu) participând la sărbătorirea obiceiului “Boul întrușat” în Muzeul în Aer Liber “ASTRA”.

Inhabitants from Topârcea (Sibiu county) participating at the celebration of the “Adorned ox” custom, in The ASTRA Open Air Museums.

Foto 4: Sărbătoarea “Ispasului” în Muzeul în Aer Liber “ASTRA”.
The “Ispas” feast in The ASTRA Open Air Museums.